

Genocide in de oudheid

Melos als mogelijk slachtoffer van Atheense
genocidale daden

geschiedenis
Bachelor scriptie

Iris van Nederpelt

4159640

(Aantal woorden: 8779)

Samenvatting

In deze scriptie ga ik, middels een casestudie over de Atheense aanval op Melos (416 v. Chr.), in op het debat of genocide iets van de laatste eeuwen, de moderne tijd, is. De onderzoeksvraag luidt: zijn de daden van Athene op Melos in 416 v. Chr. te classificeren als genocide? De VN definieert het begrip genocide middels het 'Genocide Verdrag', waarin vijf punten staan waar een gebeurtenis aan moet voldoen om als genocide geclassificeerd te worden. De informatie die Thucydides' werk *De Peloponnesische Oorlog* en de archeologische bronnen verschaffen en de manier waarop de oude Grieken oorlog voerden, hebben mij overtuigd van het feit dat Thucydides dicht bij de waarheid, dat de Atheners alle mannen vermoordden en alle vrouwen en kinderen verkochten als slaaf, moet zijn gebleven. De gebeurtenissen op Melos hebben in totaal drie overeenkomsten met de punten van het 'Genocide Verdrag', waardoor het genocide is.

Inhoudsopgave

Samenvatting	02
Inleiding	04
Hoofdstuk 1 Genocide	06
Het begrip en zijn betekenis.....	06
Debat over de moderniteit van genocide.....	08
Hoofdstuk 2 De gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr.	09
Thucydides en zijn <i>De Peloponnesische Oorlog</i>	09
Thucydides' 'Melische dialoog'.....	12
Archeologische bronnen over Melos.....	15
Hoofdstuk 3 Athene als dader en de Griekse oorlogvoering	16
Athene en haar bondgenoten.....	16
Griekse oorlogvoering.....	19
Hoofdstuk 4 Genocide op Melos?	20
Het 'Genocide Verdrag'.....	20
Gendercide.....	21
De rol van imperialisme bij de Atheense aanval op Melos.....	22
Conclusie	23
Bibliografie	25

Inleiding

De twintigste eeuw was naast een eeuw met allesverwoestende oorlogen ook een eeuw van vele genociden. De ca. zes miljoen slachtoffers van de Holocaust, de miljoenen slachtoffers van Stalin en Mao, de etnische zuiveringen in Joegoslavië, Cambodja en Rwanda; de lijst bleef maar groeien.¹ Mede door deze grote aantallen genociden, de omvang van deze genociden en het feit dat de term genocide in de twintigste eeuw tot stand is gekomen zag, en ziet nog steeds, een deel van de geleerden die zich bezig houden met genocide een verband tussen genocide en moderniteit. Wat men hier verstaat onder moderniteit verschilt echter vaak wel.² Een deel van de geleerden plaatst deze moderniteit namelijk al rond 1500 met de opkomst van vuurwapens en wereldwijd imperialisme, dat het ontstaan van de notie van raciale superioriteit versterkte.³ Andere geleerden plaatsen het begin van de moderniteit pas veel later bij de Franse revolutie met de opkomst van de liberalen of ze bedoelen met moderne tijden zelfs pas de twintigste eeuw met haar massavernietigingswapens, totale oorlogen en ideologieën.⁴ Wat al deze geleerden echter met elkaar gemeen hebben is dat zij het begrip moderniteit en daarbij genocide allemaal ergens ver na de oudheid plaatsen.

Maar is dit wel terecht? Is genocide echt iets van de laatste eeuwen en zijn de massamoorden uit de oudheid wel zo simpel als niet-genocide af te doen? Op deze vragen zal ik in deze scriptie, middels een casestudie, ingaan. De nieuwere generatie geleerden die zich bezig houdt met genocide, waaronder veel geleerden uit vakgebieden als geschiedenis, sociologie en filosofie, nuanceert dit moderne beeld van genocide iets, waardoor er een debat is ontstaan over de moderniteit van genocide.⁵ Een deel van deze nieuwe generatie geleerden houdt zich nu meer bezig met de mogelijkheid dat genocide niet per se iets moderns is. Een van de onderzochte gebeurtenissen waarbij sprake zou kunnen zijn van genocide is bijvoorbeeld de vernietiging van Carthago door Rome in 146 v. Chr.⁶ Een andere, minder uitgebreid onderzochte, gebeurtenis die genocidale trekken heeft en in de oudheid heeft plaatsgevonden is de gebeurtenis op Melos in 416 v. Chr. Volgens het werk van Thucydides werden alle mannen van militaire leeftijd vermoord en alle vrouwen en kinderen tot slaaf gemaakt toen Melos zich niet wilde overgeven aan Athene tijdens een wapenstilstand van de Peloponnesische Oorlog.⁷ Als we hier kunnen spreken van genocide, betekent dit dat genocide niet per se iets uit de moderne tijd is. Om uit te zoeken of we in het geval van Melos kunnen spreken van genocide zal ik in deze scriptie onderzoek doen naar de precieze gebeurtenissen op Melos, waarna ik deze vergelijk met de huidige 'maatstaven' van genocide om zo tot een genuanceerd besluit te

1 A. Jones, *Genocide: A Comprehensive Introduction* (Londen 2011).

2 D. Moses, 'Genocide and Modernity', in D. Stone ed., *The Historiography of Genocide* (Londen 2008) 156-159.

3 B. Kiernan, *Blood and Soil, A World History of Genocide and Extermination from Sparta to Darfur* (Londen 2007) 5.

4 Moses, 'Genocide and Modernity', 156-159.

5 Ibidem, 158.

6 M. Mann, *The Dark Side of Democracy, Explaining Ethnic Cleansing* (Cambridge 2005) 34-35.

7 Thuc. 5. 116.

kunnen komen. De onderzoeksvraag luidt dan ook: zijn de daden van Athene op Melos in 416 v. Chr. te classificeren als genocide? Deze aanpak, het vergelijken van de gebeurtenissen toen met de eigentijdse genocide ‘maatstaven’, is niet eerder toegepast en kan ons mogelijk nieuwe inzichten opleveren.

Dit onderzoek is als volgt vormgegeven: in het eerste hoofdstuk zal ik uitgebreider ingaan op het debat rond de moderniteit van genocide, waarbij ik eerst onderzoek wat er precies verstaan wordt onder de term genocide en wat haar ‘maatstaven’ zijn volgens het ‘Genocide Verdrag’ dat in 1948 werd opgesteld door de VN. Deze primaire bron gaat in op wat wij als genocide definiëren en wat er precies als genocide bestraft kan worden. De overige deelvragen van dit hoofdstuk worden beantwoord aan de hand van secundaire literatuur, waarbij vooral het werk van M. Mann *The Dark side of Democracy*, het artikel van D. Moses ‘Genocide and Modernity’ en voor de terminologie het werk van A. Jones *Genocide: A Comprehensive Introduction* geraadpleegd worden.

In hoofdstuk twee besteed ik eerst aandacht aan het werk van Thucydides als bron, waarna ik begin aan mijn onderzoek naar de gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr. Dit onderzoek zal plaatsvinden zowel aan de hand van een primaire bron als secundaire literatuur. De gebruikte primaire bron is het werk van Thucydides *De Peloponnesische Oorlog*, waarbij ik voor dit onderzoek (indien niet anders vermeld) de vertaling van C. F. Smith gebruik. De secundaire literatuur die ik raadpleeg voor dit deel van mijn onderzoek zijn vooral de werken van S. Hornblower en van C. Orwin die commentaren hebben geschreven bij het werk van Thucydides en het werk van C. Renfrew en J. M. Wagstaff over archeologische opgravingen op Melos.

In hoofdstuk drie zal ik vervolgens aandacht besteden aan het debat over het Atheense imperium. Hierbij komen vragen aan bod als: wat was de status van Athene, wat was de Peloponnesische Oorlog precies en wat zijn de mogelijke redenen waarom Athene Melos aanviel? Deze vragen worden ook beantwoord aan de hand van secundaire literatuur, waaronder het werk van J. Ma, N. Papazarkadas en R. Parker *Interpreting the Athenian Empire*, P.J. Rhodes *A history of the classical Greek world, 478-323 BC* en P. Matyszak *Expedition to Disaster*. Ook het commentaar van S. Hornblower speelt hier weer een belangrijke rol. Aan het einde van dit hoofdstuk ga ik in op de Griekse oorlogvoering of strijd in het algemeen. Is de Atheense aanval op Melos een op zichzelf staande gebeurtenis of kwam dit vaker voor? Hoe oordeelde men hierover in de Griekse wereld van de klassieke tijd? Ook dit wordt onderzocht middels de bestudering van secundaire literatuur, waaronder het werk van H. van Wees *Greek warfare: Myths and Realities*. Tot slot zal ik, in hoofdstuk vier, de concrete vergelijking maken tussen de huidige ‘maatstaven’ van genocide, volgens het ‘Genocide Verdrag’, en de gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr. waarbij ik ook aandacht besteed aan de meningen van genocide geleerden en de mogelijke rol die Atheens imperialisme heeft gespeeld. Hierna kan de uiteindelijke conclusie getrokken worden of hier, op Melos in 416 v. Chr., sprake is

geweest van genocide en wordt er een bijdrage geleverd aan het debat rond de moderniteit van genocide.

Hoofdstuk 1

Genocide

Kofi Anan sprak tijdens zijn Nobelprijs van de Vrede speech, uit 2001, de volgende woorden: ‘A genocide begins with the killing of one man – not for what he has done, but because of who he is.’⁸ Dit, het vermoorden van iemand om wie hij is, is één belangrijk aspect van wat er onder de term genocide verstaan wordt. In dit hoofdstuk zal onderzocht worden wat genocide verder precies inhoudt volgens het ‘Genocide Verdrag’ en genocide geleerden, waarna ik dieper in zal gaan op het debat over de moderniteit van genocide.

Het begrip en zijn betekenis

De Pools-Joodse Raphael Lemkin (1900-1959) vluchtte in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog naar de Verenigde Staten, waardoor hij aan de moordpraktijken van de Nazi’s ontsnapte. Hij zag echter wel hoe de andere Joden, die achterbleven, uitgemoord werden. Aangedaan door deze gebeurtenissen zette hij zich in voor het tot stand brengen van een correcte benaming en de vervolging van dit soort gruweldaden.⁹

De naam die Lemkin hieraan gaf was: genocide. Deze term is afgeleid van het Griekse ‘*genos*’ dat geslacht of stam betekent en het Romeinse ‘*caedes*’ dat moordpartij betekent.¹⁰ Lemkin wist genocide en haar vervolging snel op de agenda van de VN te krijgen, die vervolgens op 9 december 1948 de ‘Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide’ (ofwel het ‘Genocide Verdrag’) opstelden. Dit verdrag hanteren wij tot de dag van vandaag als het aankomt op de beoordeling van mogelijke genocide.¹¹ In dit verdrag wordt de volgende definitie van genocide gehanteerd:

Article I

The Contracting Parties confirm that genocide, whether committed in time of peace or in time of war, is a crime under international law which they undertake to prevent and to punish.

⁸ MLA Style, ‘Kofi Anan: Nobel lecture 2001’ (versie 2014), http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2001/annan-lecture.html (29 november 2015).

⁹ Jones, *Genocide*, 8.

¹⁰ Ibidem, 10.

¹¹ Ibidem, 13. en VN, ‘Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide Paris, 9 December 1948’ (versie onbekend) <http://legal.un.org/avl/ha/cppcg/cppcg.html> (29 november 2015).

Article II

In the present Convention, genocide means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such :

- (a) Killing members of the group;
- (b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group;
- (c) Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
- (d) Imposing measures intended to prevent births within the group;
- (e) Forcibly transferring children of the group to another group.¹²

Wat opvalt is dat niet perse de gehele groep of zelfs niet eens één lid van de groep vermoord hoeft te worden om een daad als genocide te kunnen veroordelen. Ook andere daden, bijvoorbeeld het weghalen van kinderen en deze bij een andere groep plaatsen (zoals gebeurde met Aboriginal kinderen in Australië) kunnen geassocieerd worden als genocide. Nog iets dat opvalt is dat er slechts vier slachtoffergroepen onderscheiden worden, namelijk: nationale, etnische, raciale en religieuze groepen. Dit is een goed punt om de kritiek, die gegeven is op het ‘Genocide Verdrag’, in te leiden. Want kritiek was er en is er nog steeds. Veel (genocide) geleerden, waaronder Jones, vinden dat het ‘Genocide Verdrag’ zeer ambigu en onvolledig is. Eén kritiekpunt is bijvoorbeeld dat deze geleerden vinden dat de mogelijke slachtoffergroepen te weinig omvattend zijn en dat bijvoorbeeld politieke en sociale groepen hieraan toegevoegd moeten worden; ook deze groepen zijn vaak slachtoffer van genocide.¹³

Jones toont aan dat de geleerden die zich bezig houden met genocide ruwweg onder te verdelen zijn in ‘harder and softer positions’, alhoewel deze elkaar soms overlappen.¹⁴ De ‘harder position’ is bang dat als de term genocide te veelomvattend wordt, het een betekenisloos begrip wordt en al haar kracht verliest. De ‘softer position’ is daarentegen bang dat, als het een te exclusief begrip wordt, veel daden, die volgens hen als genocide te classificeren zijn, niet als zodanig erkend of bestraft worden.¹⁵ Het ‘Genocide Verdrag’ is de officiële basis maar de geleerden hanteren allemaal hun eigen definitie van genocide. Deze definities liggen hierdoor wel in het verlengde van het ‘Genocide Verdrag’ maar zijn meestal preciezer of juist meer omvattend.¹⁶

Naast deze verschillende definities van genocide hebben geleerden ook verschillende vormen van genocide geïdentificeerd en een naam gegeven. Voorbeelden hiervan zijn ethnocide, waarbij de cultuur van een groep verwoest wordt; gendercide, waarbij

¹² VN, ‘General Assembly resolution 260 (III) of 9 December 1948 (Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)’ (versie niet van toepassing) [\(http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260\(III\)\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260(III)) (29 november 2015).

¹³ Jones, *Genocide*, 13-15.

¹⁴ Ibidem, 20.

¹⁵ Ibidem, 20-21.

¹⁶ Ibidem, 16-21.

mannen, vrouwen of seksuele minderheden binnen een groep selectief vermoord worden en omnicide, een benaming voor de verwoesting van de gehele mensheid.¹⁷

Alhoewel er zoveel onenigheid is over wat we zouden moeten verstaan onder genocide, bestaat er toch ook enige consensus onder de geleerden. Volgens Jones: ‘a consensus exists that genocide is “committed with intent to destroy” (...), is “structural and systematic” (...), “deliberate [and] organized” (...), “sustained” (...) and “a series of purposeful actions” (...).¹⁸ Hierbij zegt Jones wel dat veel geleerden ‘physical liquidation’ een essentieel onderdeel van genocide vinden.¹⁹

In dit onderzoek zal, indien niet anders vermeld, de definitie van genocide volgens het ‘Genocide Verdrag’ gehanteerd worden. Daarnaast zal ik echter ook aandacht besteden aan verschillende andere of specifiekere vormen van genocide.

Debat over de moderniteit van genocide

Zoals al aangegeven in de inleiding bestaat er een debat rond de moderniteit van genocide. Hierbij wordt door de veelal oudere generatie geleerden genocide vaak als iets van de moderne tijd (twintigste eeuw) gezien. Dit komt veelal door de vele genociden, de omvang van deze genociden, de Holocaust, de begripsontwikkeling, maar ook door de vele ideologieën die aan genociden verbonden worden, in de twintigste eeuw.²⁰

B. Kiernan, auteur van de genocidestudie *Blood and Soil*, geeft het volgende antwoord op de vraag hoe de genocide die wij vandaag de dag zien verschilt van genocide uit eerdere eeuwen:

After centuries of imperial genocides across the globe, twentieth-century Europe and East Asia gave rise to powerful new states propounding “scientific” race, class, or national ideologies. Entire groups became inimical and expendable.²¹

Kiernan zegt dus wel dat er een verschil is maar, zoals de vraag al suggereert en wat ook duidelijk wordt bij het lezen van zijn werk, definieert Kiernan bepaalde gebeurtenissen in het verleden, waaronder de oudheid, wel als genocide.²²

Er zijn ook geleerden die stellen dat genocide iets volledig moderns is en dat eerdere vernietigingen van steden, groepen mensen etc. een bijzaak van oorlog was of per ongeluk gebeurde. Eén van deze geleerden is M. Mann. In zijn werk *The Dark Side of Democracy* is dit een van zijn stellingen:

¹⁷ Jones, *Genocide*, 26-29.

¹⁸ Ibidem, 24.

¹⁹ Ibidem, 24.

²⁰ Moses, ‘Genocide and Modernity’, 156-159.

²¹ M. Marsland, ‘A conversation with Ben Kiernan’ (versie onbekend)

http://yalepress.yale.edu/yupbooks/discussionswith/ben_kiernan.asp (30 november 2015).

²² Kiernan., *Blood and Soil*, 1-40 .

Murderous cleansing is modern, because it is the dark side of democracy. (...) This thesis has two parts, concerning modernity and democracy. Ethnic cleansing is essentially modern. Though not unknown in previous history (and probably common among the very small groups who dominated prehistory), it became more frequent and deadly in modern times.²³

Alhoewel Mann in zijn woordgebruik vooral de focus legt op de woorden ‘ethnic cleansing’ gebruikt hij de termen ‘ethnic cleansing’, genocide en ‘murderous cleansing’ door elkaar waardoor het soms onduidelijk is waar hij de scheidslijn trekt. In zijn hoofdstuk ‘Ethnic Cleansing in Former Times’ toont hij, veelal overtuigend, aan dat bij bepaalde gebeurtenissen in de oudheid, waaronder die op Melos, geen sprake is van etnische zuivering. Dit was ook geen etnische zuivering. Mann concludeert hierbij echter direct dat deze gebeurtenissen ook niet te classificeren zijn als genocide door te schrijven dat zij ongebruikelijk waren, straffen waren of dat deze verwoestingen gebruikt werden om andere stadsstaten af te schrikken. Zijn observaties worden echter onvolledig beargumenteerd en dienen genuanceerd te worden. Hij besteedt bijvoorbeeld slechts enkele regels aan de Griekse oudheid en schrijft weinig tot niets over de Griekse oorlogvoering.²⁴

Hoofdstuk 2

De gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr.

De belangrijkste bronnen voor het achterhalen van de gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr. zijn het werk van Thucydides *De Peloponnesische Oorlog* en werken over archeologische vondsten op Melos. In dit hoofdstuk zal ik eerst ingaan op *De Peloponnesische Oorlog* als bron voor mijn onderzoek. Hierbij onderzoek ik wie Thucydides was, wat voor soort informatie zijn werk verstrekt en wat we wel en niet met dit werk kunnen voor een onderzoek als dit. Vervolgens zal ik uitgebreid beschrijven wat het werk van Thucydides en de archeologische bronnen over de aanval van Athene en het Melos van 416 v. Chr. zeggen.

Thucydides en zijn *De Peloponnesische Oorlog*

De Peloponnesische Oorlog wordt gezien als het eerste wetenschappelijk historische werk, vanwege de kritische methoden die Thucydides toepaste; hetgeen zijn voorgangers nog nooit gedaan hadden.

F. C. Smith merkt op dat we veel informatie hebben over Thucydides omdat hij zichzelf introduceert aan het begin van zijn werk. Alhoewel uit het werk niet blijkt wanneer Thucydides geboren is, denken geleerden dat Thucydides leefde van ca. 460 tot

²³ Mann, *The Dark Side of Democracy*, 2.

²⁴ Ibidem, 35-36.

ca. 400 v. Chr. Door zijn introductie wordt duidelijk dat Thucydides een Athener en de zoon van Olorus was, dat hij generaal was aan het begin van de Peloponnesische Oorlog en dat hij net als veel Atheners ziek werd tijdens de grote epidemie van 429 v. Chr. Daarnaast wordt ook duidelijk dat Thucydides na het mislukken van een missie verbannen werd voor twintig jaar, waardoor hij de tijd kreeg om zijn werk te schrijven.²⁵

Thucydides verantwoordde zijn bronnen, de manier waarop hij ze gebruikte, de problemen die hij tegenkwam en de manier waarop hij deze dacht op te lossen.²⁶ Hij deed kortom wat elke moderne wetenschappelijke geschiedschrijver zou doen in zijn of haar werk en wat ook ik in het eerste deel van dit hoofdstuk doe: het verantwoorden van het gebruikte materiaal en de methoden. Thucydides zegt dat hij is begonnen met het verzamelen van bronnen voor zijn werk vanaf het begin van de oorlog, in 431 v. Chr., omdat hij verwachtte dat dit een groot en belangrijk conflict zou worden.²⁷ Eén van de belangrijkste bronnen die hij gebruikt zijn ooggetuigenverslagen van zichzelf maar ook van anderen. Hij schrijft dat het moeilijk is om te achterhalen wat er precies gebeurd is of wat iemand precies gezegd heeft bij een bepaalde gebeurtenis. Aan het begin van zijn werk schrijft hij hoe hij dit probleem zo goed mogelijk op denkt te lossen:

Therefore the speeches are given in the language in which, as it seemed to me, the several speakers would express, on the subjects under consideration, the sentiments most befitting the occasion, though at the same time I have adhered as closely as possible to the general sense of what was actually said.²⁸

Een ander punt dat van belang is bij het onderzoeken in hoeverre deze bron bruikbaar is voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag is vanuit welke visie Thucydides dit werk schreef. Omdat Thucydides een Athener was zou je kunnen verwachten dat hij een pro-Atheense visie had. Het kwam, en komt vaak nog steeds, veel voor bij geschiedschrijving dat de auteur beïnvloed wordt door zijn omgeving en er een bepaalde visie op na houdt. Thucydides probeerde echter zo onpartijdig mogelijk te zijn en gebruikte zowel Atheense bronnen als bronnen van de tegenpartij.²⁹ Ilja Leonard Pfeijffer schrijft:

Hij [Thucydides] wil een zo nauwkeurig mogelijk verslag geven van de oorlog en van de politieke, militaire en maatschappelijke ontwikkelingen die ermee gepaard gaan.³⁰

²⁵ F.C. Smith, *Thucydides, History of the Peloponnesian War: Books 1-2* (Cambridge, Ma. 1919) vii-ix.

²⁶ Thuc. 5. 20.

Thuc. 5. 21.

Thuc. 5. 22.

²⁷ Smith, *Thucydides, History of the Peloponnesian War: Books 1-2*, vii-ix.

²⁸ Thuc. 5. 22.

²⁹ I. L. Pfeijffer, *De Antieken: een korte literatuurgeschiedenis* (Amsterdam 2011) sectie 5.

³⁰ Pfeijffer, *De Antieken*, sectie 5.

Daarbij zegt hij over wat Thucydides als het doel van zijn werk beschouwde:

Hij is niet zo naïef te denken dat zijn werk de lezer in staat stelt de fouten van het verleden in de toekomst te vermijden. Maar wel is het zijn hoop dat zijn studie naar de menselijke natuur [de ‘Grieken’ geloofden dat de menselijke natuur constant was] op grond van het recente verleden van nut zal zijn bij het vroegtijdig stellen van de juiste diagnose bij politieke ontwikkelingen in de toekomst.³¹

Thucydides heeft zijn werk dus geschreven voor latere generaties die misschien iets van deze oorlog konden leren. Maar hij schreef zijn werk ook voor mensen uit zijn eigen tijd die meer wilden weten over het verleden of de oorlog zelf.³²

Thucydides wordt, kortom, gezien als de eerste wetenschappelijke geschiedschrijver en komt hierdoor waarschijnlijk dichterbij de waarheid dan andere geschiedschrijvers uit de oudheid. C. Orwin en S. Hornblower bevestigen bovenstaande bevindingen, maar uit hun commentaren blijkt ook wat we niet kunnen met deze bron.³³ Hornblower concludeert dat er veel kritiek is op bepaalde bronnen die Thucydides gebruikt heeft. Hij merkt op dat Thucydides nog steeds bepaalde zaken afleidde van de eerdere geschiedvertelling door dichters, die zeer onbetrouwbaar was, en dat hij alles behalve objectief was.³⁴ Orwin richt zich op de tegenstrijdigheden in het werk van Thucydides en haalt hierbij verschillende auteurs aan die hier iets over geschreven hebben. Een kritiekpunt is bijvoorbeeld waarom sommige gebeurtenissen uitvoerig besproken worden terwijl andere niet eens aan bod komen.³⁵ Hornblower laat de mogelijke redenen zien waarom Thucydides zo uitgebreid ingaat op de gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr. Een van deze mogelijkheden is dat boek VI, dat na het boek komt waar de ‘Melische dialoog’ (het stuk waarin Thucydides over Melos vertelt) in staat, ingaat op de Atheense expeditie naar Sicilië (Atheens imperialisme) en het stuk over Melos hier een mooie inleiding voor is. Een ander interessant punt om hier nog even te benadrukken komt van B. Sparkes. Hij beschrijft de ‘Melische dialoog’ als een strijd tussen oligarchie en democratie. Hierbij zou Melos vertegenwoordigd worden door ‘the council, the magistrates and the privileged few’ en niet zoals Athene door een gezantschap dat de wil van het volk vertegenwoordigde.³⁶

Thucydides heeft kortom misschien wel het meest historisch correcte werk van zijn tijd geschreven maar het vertelt ons niet met honderd procent zekerheid wat er precies tijdens de Peloponnesische Oorlog, en dus op Melos in 416 v. Chr., is gebeurd. Hierdoor

³¹ Pfeijffer, *De Antiëken*, sectie 5.

³² Thuc. 5. 21.

³³ S. Hornblower, *A Commentary on Thucydides: Volume I* (Oxford 1991). en C. Orwin, *The Humanity of Thucydides* (New Jersey 1994).

³⁴ Hornblower, *A Commentary on Thucydides: Volume I*, 7-8.

³⁵ Orwin, *The Humanity of Thucydides*, 5-7.

³⁶ B. Sparkes, ‘Classical and Roman Melos’, in: C. Renfrew en J. M. Wagstaff ed., *An Island Polity: The Archaeology of Exploitation in Melos* (Cambridge 2009) 49.

is het noodzakelijk om het werk van Thucydides te vergelijken met archeologische werken over Melos, om zo tot een zo waarheidsgetrouw mogelijke conclusie te komen van wat er is gebeurd.

Thucydides' 'Melische dialoog'

Thucydides schreef in boek V van zijn *De Peloponnesische Oorlog* de 'Melische dialoog'. Dit stuk is uniek. Ten eerste omdat het niet zoals andere speeches in Thucydides' werk parallellen heeft met teksten van andere schrijvers uit de oudheid. En ten tweede omdat het de enige dialoog is die Thucydides geschreven heeft.³⁷ Deze 'Melische dialoog' beschrijft een gesprek tussen de woordvoerders van zowel Athene als Melos. De Atheners stelden volgens Thucydides voor dat de Meliërs niet in een lange speech hun zegje moesten doen, maar in plaats daarvan steeds direct moesten reageren op de Atheense voorstellen.³⁸ De dialoog wordt als volgt ingeleid:

The Athenians also made an expedition against the island of Melos [in de zomer van 416 v. Chr.] with thirty ships of their own, six Chian and two Lesbian, and twelve hundred Athenian hoplites, three hundred bowmen, and twenty mounted archers, and from their allies and the islanders about fifteen hundred hoplites. Now the Melians are colonists of the Lacedaemonians [Spartanen], and were unwilling to obey the Athenians like the rest of the islanders. At first they remained quiet as neutrals; then, when the Athenians tried to force them by ravaging their land [426 v. Chr.], they went to war openly. Accordingly, having encamped in their territory with the forces just mentioned, the Athenian commanders, Cleomedes son of Lycomedes and Teisias son of Teisimachus, before doing any harm to the land, sent envoys to make proposals to the Melians. These envoys the Melians did not bring before the popular assembly, but bade them tell in the presence of the magistrates and the few what they had come for.³⁹

Met dit stuk beschrijft Thucydides wat de voorgeschiedenis van Athene en Melos tijdens deze oorlog was en dat Athene niet direct aanviel maar eerst met een voorstel kwam. De Meliërs wijzen de Atheners er vervolgens op dat als zij zich niet overgeven de dialoog toch wel op oorlog uitloopt, maar de Atheners wuiven dit weg door te zeggen dat de Meliërs zich niet op de toekomst maar op het hier en nu en de veiligheid van hun stad moeten richten.⁴⁰ De Atheners maken overleven en veiligheid hier al tot een hoofdkwestie voor de Meliërs.

In eerste instantie maken de Atheners duidelijk dat beide partijen rechtvaardigheid niet als argument mogen gebruiken.⁴¹ Orwin zegt over deze 'justice':

³⁷ Hornblower, *A Commentary on Thucydides: Volume I*, 294.

³⁸ Thuc. 5. 85.

³⁹ Thuc. 5. 84.

⁴⁰ Thuc. 5. 86. en Thuc.5. 87.

⁴¹ Thuc. 5. 89.

They [de Atheners] insist for now, at least, not that Athens and Melos are equally just but that their superior power must silence the Melians' superior justice. Justice prevails only among equals in power – among such equals, not justice but equality in power prevails.⁴²

De Meliërs richten zich vervolgens op doelmatigheid en waarschuwen dat het in Athene's eigen belang is om de Meliërs goed te behandelen omdat anders, als Athene zelf ooit valt, Atheense tegenstanders geen reden hebben om Athene goed te behandelen.⁴³ De Atheners zijn niet onder de indruk van dit argument en zeggen dat het voor beide partijen beter is als de Meliërs zich gewoon overgeven, waarna de Meliërs beginnen over hun neutraliteit in deze oorlog en dat ze deze willen behouden.⁴⁴ De Atheners zeggen echter dat een overgave van Melos van belang is voor de veiligheid van Athene, want als Melos een neutraal eiland blijft na deze expeditie, Athene zwak overkomt tegenover haar onderdanen (de andere Griekse eilanden waaronder Lesbos, Naxos en Chios).⁴⁵

De Meliërs richten zich vervolgens op de schande die overgave hen zal brengen en op de hoop die ze hebben als ze blijven strijden. Maar de Atheners stellen dat ze zo inferieur zijn dat een overgave geen schande tot gevolg zal hebben en dat die hoop zinloos is.⁴⁶ De Meliërs beroepen zich op hulp van de goden en hun verwanten (de Spartanen):

We trust that, in point of fortune, we shall through the divine favour be at no disadvantage because we are god-fearing men standing our ground against men who are unjust; and as to the matter of power, that the alliance of the Lacedaemonians [Spartanen] will supply what we lack, since that alliance must aid us, if for no other reason, because of our kinship with them and for very shame.⁴⁷

De Atheners zijn echter niet onder de indruk en zeggen dat zij niet inzien waarom de goden hen ook niet zullen steunen en dat de Meliërs niet teveel van de Spartanen moeten verwachten.⁴⁸ De Atheners besluiten dit deel van hun betoog met argumenten voor het feit dat Sparta waarschijnlijk geen hulp zal sturen.⁴⁹ De Atheners merken vervolgens op dat Melos zich helemaal niet richt op haar eigen veiligheid en alleen maar aankomt met hopeloze argumenten waarom ze zich niet over moet geven. In deze passage zeggen de Atheners voor het eerst wat ze precies bedoelen met een overgave van Melos. Ze willen dat Melos een bondgenoot wordt, waarbij ze haar eigen grondgebied mag behouden maar

⁴² Orwin, *The Humanity of Thucydides*, 99.

⁴³ S. Hornblower, *A Commentary on Thucydides: Volume III* (New York 2008) 220.

⁴⁴ Thuc. 5. 91 - 92.

⁴⁵ Thuc. 5. 94 - 95.

⁴⁶ Thuc. 5. 100 - 103.

⁴⁷ Thuc. 5. 104.

⁴⁸ Thuc. 5. 105 en 107.

⁴⁹ Thuc. 5. 106 – 110.

wel tribuut moet betalen. De Atheners eindigen deze passage met een dreigement door te zeggen dat de Meliërs aan de veiligheid van hun land moeten denken.⁵⁰

Het antwoord van de Meliërs is echter als volgt:

Men of Athens, our opinion is no other than it was at first, nor will we in a short moment rob of its liberty a city which has been inhabited already seven hundred years; but trusting to the fortune which by divine favour has preserved her hitherto, and to such help as men, even the Lacedaemonians [Spartanen], can give, we shall try to win our deliverance. But we propose to you that we be your friends, but enemies to neither combatant, and that you withdraw from our territory, after making such a truce as may seem suitable for both of us.⁵¹

Waarop Athene antwoordt: ‘You have staked your all, putting your trust in the Lacedaemonians [Spartanen], in fortune and in fond hopes; and with your all you will come to ruin.’⁵²

Thucydides schrijft dat er een belegering volgde waarbij Athene en haar bondgenoten een muur om de stad van Melos bouwden. Een groot deel van het Atheense leger vertrok om ergens anders te vechten, waardoor de oorlog langer duurde dan gedacht en de Meliërs zelfs wat overwinningen wisten te behalen.⁵³ Hierdoor keerde het deel van het Atheense leger dat vertrokken was echter weer terug tijdens de winter van 416 v. Chr. waardoor, en waarschijnlijk ook door hongersnood en verraders onder de Meliërs, Melos zich uiteindelijk over moest geven.⁵⁴

Thucydides:

The Athenians thereupon slew all the adult males whom they had taken and made slaves of the children and women. But the place they then peopled with new settlers from Athens, sending thither at a later time five hundred colonists.⁵⁵

Uit het werk van twee andere Griekse historici, Xenophon en Plutarchus, blijkt echter dat niet alle Meliërs vermoord zijn of verkocht zijn als slaaf. Zij vertellen namelijk dat in 405 v. Chr., toen Athene bijna verslagen was door Sparta, de Spartaanse marinecommandant Lysander de Atheners van Melos verjaagde en de overlevende Meliërs hun land teruggaf.⁵⁶

⁵⁰ Thuc. 5. 111.

⁵¹ Thuc. 5. 112.

⁵² Thuc. 5. 113.

⁵³ Thuc. 5. 114 - 115.

⁵⁴ Thuc. 5. 116.

⁵⁵ Thuc. 5. 116.

⁵⁶ J. F. Cherry en J. M. Wagstaff, ‘Settlement and Population Change’, in: C. Renfrew en J. M. Wagstaff ed., *An Island Polity: The Archaeology of Exploitation in Melos* (Cambridge 2009) 49 en 142.

Archeologische bronnen over Melos

Zowel aan het begin van de twintigste eeuw als tussen 1974-1977 hebben archeologen opgravingen gedaan op Melos. Aan de hand van de resultaten van de opgravingen tussen 1974-1977 zijn drie archeologische werken geschreven; hiervan is het werk van C. Renfrew en J. M. Wagstaff *An Island Polity: The Archaeology of Exploitation in Melos*, over de exploitatie van Melos, het meest relevant voor dit onderzoek.

B. Sparkes merkt in dit werk op dat het antieke Melos aan de noordoost kant van de ingang van de baai lag. Dit is te zien op de archeologische vindplaats 5 (zie figuur 1). Vanuit hier zou het eiland bestuurd zijn vanaf de achtste eeuw v. Chr. tot de vijfde of zesde eeuw n. Chr.⁵⁷ J. F. Cherry en J. M. Wagstaff voegen hier aan toe dat dit deel van het eiland, in de eeuw waarin de ‘Melische dialoog’ zich afspeelt, ongeveer vijftien hectaren omvatte die omringd werden door een verdedigingsmuur.⁵⁸

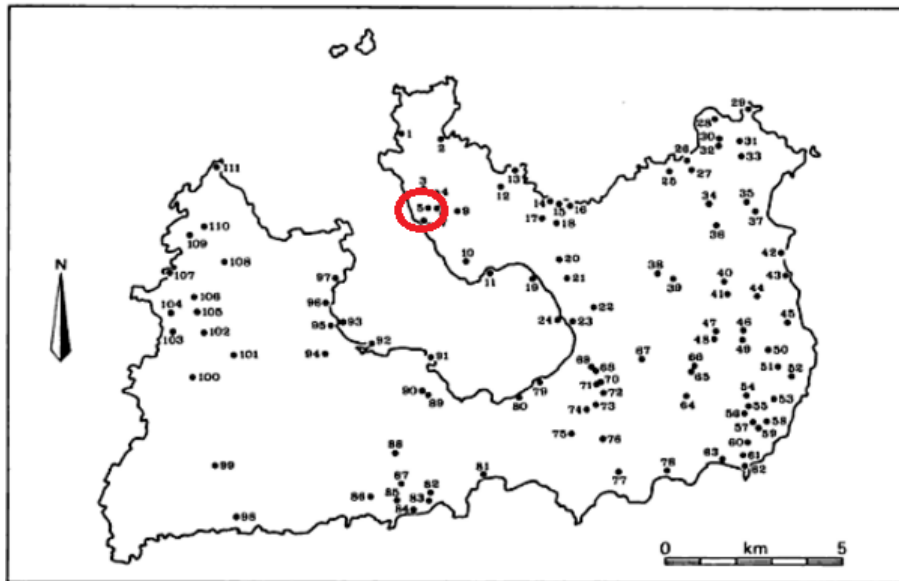

Fig. 1: ‘Distribution of known archaeological sites on Melos’⁵⁹

De auteurs van dit werk schrijven nauwelijks over archeologisch bewijs voor de Atheense aanval in 416 v. Chr. Er is met grote waarschijnlijkheid te zeggen dat er geen muur gevonden is die de Atheners en hun bondgenoten gebouwd zouden hebben tijdens de belegering van Melos. Daarnaast zijn er ook geen archeologische vondsten gedaan die op een vernietiging van de stad wijzen, alhoewel Thucydides ook niet direct spreekt van de vernietiging van Melos.⁶⁰

⁵⁷ Sparkes, ‘Classical and Roman Melos’, 45.

⁵⁸ Cherry en Wagstaff, ‘Settlement and Population Change’, 144.

⁵⁹ J. F. Cherry, ‘Register of archaeological sites on Melos’, in: C. Renfrew en J. M. Wagstaff ed., *An Island Polity: The Archaeology of Exploitation in Melos* (Cambridge 2009) 292.

⁶⁰ Renfrew en Wagstaff ed., *An Island Polity*.

Sparkes toont echter wel aan dat er archeologisch bewijs is voor het feit dat Melos, na de eerste Atheense aanval van 426 v. Chr., middelen aan het verzamelen was om zich te kunnen verdedigen. Er zijn in deze periode namelijk extra veel zilveren munten geslagen binnen een korte tijd. Melos had het door Athene opgedragen tribuut niet betaald en verwachtten dat Athene uiteindelijk terug zou keren om haar te dwingen. Sparkes geeft aan: ‘The money [de zilveren munten] would have been used to pay for the building of ships, repair of walls and importing of food.’⁶¹ Hieruit blijkt dus dat er wel degelijk iets gespeeld heeft tussen Athene en Melos in deze tijd. Wat ook opvalt is dat de conclusie van Thucydides, over het lot van Melos, als waarheid aangenomen lijkt te worden in *An Island Polity*. Er wordt constant gerefereerd naar de Atheense vernietiging van Melos als een breekpunt. Zo wordt er bijvoorbeeld gesteld dat land veelal in handen bleef van dezelfde eigenaar tot 416 v. Chr. en dat Melos een bepaalde muntstandaard had tot 416 v. Chr.⁶² Wat echter niet duidelijk wordt is of men deze bevinding afleidt van archeologisch bewijs of van het werk van Thucydides.

Er lijkt kortom weinig archeologisch bewijs te zijn voor de Atheense aanval van 416 v. Chr., maar er zijn wel degelijk aanwijzingen voor onrust voor en veranderingen na dit jaartal. Daarbij moet ook opgemerkt worden dat Sparkes ons erop wijst dat de archeologische opgravingen aan het begin van de twintigste eeuw ‘unsystematic and unrecorded digging’ waren.⁶³ Hierdoor is veel informatie, bijvoorbeeld de context waarin vondsten zijn gedaan, verloren gegaan. Deze informatie had ons wellicht meer kunnen vertellen over de gebeurtenissen op Melos rond 416 v. Chr.

Hoofdstuk 3

Athene als dader en de Griekse oorlogvoering

Daders zijn een belangrijk onderwerp bij onderzoek naar genocide; daarom zal ik in dit hoofdstuk onderzoek doen naar Athene en haar bondgenoten als daders. Hierbij zal ik ingaan op het debat over het Atheense imperium en de motivatie van Athene en haar bondgenoten om te doen wat zij, zeer waarschijnlijk, gedaan hebben met de bewoners van Melos. Aan het einde van dit hoofdstuk zal ik vervolgens ingaan op de Griekse oorlogvoering in het algemeen, waarbij vragen beantwoord worden als: is deze gebeurtenis op Melos een uitzondering? Was deze manier van handelen ‘normaal’ voor deze tijd?

Athene en haar bondgenoten

Door het toonaangevende werk van R. Meiggs en D. Lewis is een bepaalde opvatting ontstaan over hoe en in welke periode Athene een imperium zou zijn geworden. Deze

⁶¹ Sparkes, ‘Classical and Roman Melos’, 49.

⁶² Ibidem, 47-48.

⁶³ Ibidem, 45.

opvatting wordt veelal nog steeds gehanteerd. Na de slag bij Salamis in 480 v. Chr., waar de Atheense vloot de Perzische vloot versloeg, werd Athene de grootste zeemacht in het Mediterrane zeegebied. Twee jaar later richtte Athene, na het terugtrekken van Sparta uit de Perzische Oorlog, samen met bondgenoten de Delische Bond op om zo de Perzen weg te houden uit de Griekse wateren. Veel Griekse eilanden sloten zich aan bij deze bond; zij leverden in eerste instantie militaire goederen en soldaten, maar deze bijdrage veranderde later in geld, waarbij van vrijwillig bondgenootschap uiteindelijk geen sprake meer leek te zijn.⁶⁴ Athene verkreeg steeds meer macht en beheerde uiteindelijk ook de schatkist van de bond.⁶⁵ Eilanden en steden die geen lid wilden worden van de bond werden gedwongen.⁶⁶ Volgens deze opvatting zou Athene dus vrij snel van bondgenoot naar imperium zijn gegaan en zouden de andere leden van de Delische Bond al snel meer onderdaan dan bondgenoot zijn. De machtsuitbreiding van Athene zou ook nog eens gezorgd hebben voor groeiende spanningen tussen Athene en Sparta, die uiteindelijk leidden tot de Peloponnesische oorlog, een oorlog tussen Sparta en Athene die gesteund werden door hun bondgenoten.⁶⁷

Interpreting the Athenian Empire gaat met deze opvatting in debat. Dit werk beargumenteert dat Athene niet zo snel transformeerde in een imperium als men veronderstelt en dat de kwestie ingewikkelder ligt dan wordt aangenomen. Alhoewel Athene aan veel van de kenmerken van een imperium voldeed vanaf 472 v. Chr., kenmerken als centralisatie, economische uitbuiting en dwang, zijn er toch vraagstukken die erop kunnen wijzen dat Athene lange tijd nog niet zo machtig was als gedacht. Een van deze vraagstukken is in hoeverre de bondgenoten werkelijk door Athene overheerst en beïnvloed werden en of zij gedwongen werden om deel te zijn van de Delische Bond.⁶⁸

Alhoewel de historici het met elkaar eens zijn dat Athene wel degelijk een imperium was ten tijde van haar aanval op Melos, zal ik ook de mogelijke daderrol en motivatie van de bondgenoten van Athene, voor hun ‘hulp’ bij de aanval, onderzoeken.⁶⁹ Beginnende met de motivatie van Athene analyseer ik eerst Thucydides’ boek V. Melos had zich nooit aangesloten bij de Delische Bond en was, zoals eerder besproken, een kolonie van Sparta.⁷⁰ Tijdens het eerste deel van de oorlog was Melos, ondanks haar verbondenheid met Sparta, neutraal gebleven. Hier kwam een einde aan toen Athene, in 426 v. Chr., het achterland van Melos plunderde in een poging de *polis* tot een bondgenoot te maken. Melos gaf echter niet toe, hetgeen leidde tot een oorlog tussen Melos en Athene.⁷¹ Melos probeerde zich hierna, zoals eerder aangetoond met

⁶⁴ Sparkes, ‘Classical and Roman Melos’, 49.

⁶⁵ P. J. Rhodes, *A history of the classical Greek world, 478-323 BC* (Oxford 2006) 81-82.

⁶⁶ P. Matyszak, *Expedition to Disaster* (Barnsley 2012) 30.

⁶⁷ Rhodes, *A history of the classical Greek world, 478-323 BC*, 81-82.

⁶⁸ J. Ma, ‘Afterword: Whither the Athenian Empire’, in: J. Ma, N. Papazarkadas en R. Parker, *Interpreting the Athenian Empire* (Londen 2009) 227-230.

⁶⁹ Ma, ‘Afterword: Whither the Athenian Empire’, 225-230.

⁷⁰ Sparkes, ‘Classical and Roman Melos’, 49.

⁷¹ Thuc. 5. 84.

archeologische bronnen, voor te bereiden op een nieuwe aanval van Athene. Vanaf passage 91 (naar de vertaling van Hornblower) zegt Athene waarom zij Melos aanvalt: 'The real danger is from our many subject states, who may on their own initiative rebel against and overcome their masters.'⁷² De Meliërs vragen waarom ze niet neutraal kunnen blijven en een vriendschappelijke relatie met de Atheners kunnen hebben. Waarop de Atheners antwoorden (naar de vertaling van Smith):

No; for your hostility does not injure us so much as your friendship; for in the eyes of our subjects that would be a proof of our weakness, whereas your hatred is a proof of our power.⁷³

Uit deze passages blijkt dat Athene Melos, volgens Thucydides, aanviel omdat zij het enige eiland was dat nog neutraal was. Het kleine Melos bleef zich maar verzetten. Als Athene Melos niet onder haar gezag wist te krijgen deed dat haar zwak overkomen en dit kon voor problemen in het Atheense imperium zorgen. Hornblower voegt hier aan toe dat de Atheense aanval op Melos verdacht veel lijkt op het compleet maken van het Atheense imperium (imperialisme). Thucydides schrijft dat Pericles in zijn grafrede uit 431 v. Chr. zegt: 'You must not extend your empire in wartime'.⁷⁴ Hornblower zegt hierover dat zowel de aanval van Athene op Melos als haar expeditie naar Sicilië niet plaatsvonden tijdens de Peloponnesische Oorlog en de Atheners zich dus aan de strategie van Pericles hielden.⁷⁵

Hornblower wijst ons er echter op dat de bondgenoten van Athene en hun bijdrage aan deze expeditie waarschijnlijk niet voor niets zo uitgebreid beschreven worden in de inleiding van de 'Melische Dialoog' (zie hoofdstuk 3):

The motive for the Athenians to send, and for Th. so carefully to itemize, the allied contribution, may be to underline the willingness of other islanders to bring the Melians to heel.⁷⁶

Als deze redenering klopt, lijken de bondgenoten van Athene deze gruweldaden niet geheel gedwongen te hebben gepleegd. Als dit het geval was, hadden de bondgenoten van Athene meer baat bij een onderworpen Melos dan gedacht. Zij waren dan ook verbonden aan Athene tijdens de Peloponnesische Oorlog en een neutraal Melos met mogelijke banden met hun vijand (Sparta) was zeer ongunstig.

Concluderend hadden Athene en de andere leden van de Delische Bond verschillende redenen om Melos aan te vallen. De volgende paragraaf over Griekse oorlogvoering zal de motivatie van Athene en haar bondgenoten verder verklaren.

⁷² Hornblower, *A Commentary on Thucydides: Volume III*, 235.

⁷³ Thuc. 5. 95.

⁷⁴ Thuc. 1. 144.

⁷⁵ Hornblower, *A Commentary on Thucydides: Volume I*, 230.

⁷⁶ Hornblower, *A Commentary on Thucydides: Volume III*, 226.

Griekse oorlogvoering

Jones zegt het al in zijn werk: 'A combination of gender-selective mass killing and root-and-branch [alles en iedereen uitroeien] genocide pervades accounts of ancient wars.'⁷⁷

Het voorval op Melos is geen op zichzelf staande gebeurtenis.

H. van Wees merkt in zijn boek *Greek Warfare: Myths and Realities*, op dat aanzien en eer de belangrijkste drijfveren waren voor oorlogen in de Griekse wereld.⁷⁸ Als een stad alleen al dacht dat ze oneerbiedig bejegend werd of dat haar aanzien in het geding kwam doordat een andere stad machtiger begon te worden, kon dit leiden tot oorlog.⁷⁹ Machtige steden als Athene en Sparta waren hierdoor, volgens Van Wees, al snel geneigd tot oorlog over te gaan.⁸⁰ Bij dit soort oorlogen was het tot slaaf maken van de vijandelijke bevolking en het in beslag nemen van land niet ongebruikelijk, alhoewel verdragen sluiten en tribuut betalen ook veel voorkwam.⁸¹ Of een soldaat na gevangenneming gedood werd lag aan de belangen van de tegenstander; in de meeste gevallen werden zij verkocht als slaven of, als hun familie losgeld betaalde, vrijgelaten.⁸²

Echter, hoe groter de belediging, des te groter werd de kans op wraak. Dit lijkt het geval te zijn geweest bij Melos. Het kleine eiland had de eer van Athene meerdere malen in diskrediet gebracht en haar zwak doen lijken, iets dat grootse wraak tot gevolg had.⁸³ De bondgenoten van Athene hadden vanuit deze eerkwestie waarschijnlijk ook voldoende motivatie voor hun 'hulp' bij de expeditie. Zij omvatten namelijk veel machtiger en grotere *poleis* die, in tegenstelling tot het kleine en inferieure Melos, wel onder het gezag van Athene vielen, waardoor hun eer aangetast werd.

Een afsluitend punt voor dit hoofdstuk is dat Athene Melos aanviel tijdens de Vrede van Nicias, een wapenstilstand van 421 tot 413 v. Chr. tijdens de Peloponnesische Oorlog. De aanval lijkt in eerste instantie dus geen oorlogsdaad in het verlengde van de Peloponnesische Oorlog te zijn. Melos blijft echter verbonden aan Sparta, de grootste vijand van Athene tijdens de tweede helft van de vijfde eeuw v. Chr. Het is hierdoor bijna onmogelijk om deze aanval niet als een actie in het verlengde van de Peloponnesische Oorlog te zien. Thucydides schrijft echter dat Athene en Melos in staat van oorlog verkeerden: een onderlinge oorlog tussen Melos en Athene en haar bondgenoten, doordat Melos zich niet over wilde geven in 426 v. Chr.⁸⁴ De eerder besproken motivatie van Athene volgens Thucydides en de opmerking van Hornblower over de afbakening van het Atheense imperium, duiden eerder op een imperiale motivatie aan Atheense kant om Melos aan te vallen dan op een motivatie vanuit de Peloponnesische Oorlog. De verschillende motivaties zullen elkaar in werkelijkheid echter overlappen.

⁷⁷ Jones, *Genocide*, 5.

⁷⁸ H. van Wees, *Greek warfare: Myths and Realities* (Londen 2004) 23.

⁷⁹ Van Wees, *Greek warfare: Myths and Realities*, 24-25.

⁸⁰ Ibidem, 25.

⁸¹ Van Wees, *Greek warfare: Myths and Realities*, 26-27. en H. van Wees, 'Genocide in The Ancient World', in: D. Bloxham en A. D. Moses ed., *The Oxford Handbook of Genocide Studies* (Oxford 2010) 248.

⁸² Van Wees, *Greek warfare: Myths and Realities*, 148-149.

⁸³ Van Wees, 'Genocide in The Ancient World', 253.

⁸⁴ Van Wees, *Greek warfare: Myths and Realities*, 124-125.

Hoofdstuk 4

Genocide op Melos?

In de voorgaande hoofdstukken heb ik besproken wat de term genocide precies inhoudt, wat er volgens Thucydides en archeologische bronnen op Melos gebeurd is in 416 v. Chr., wat de daderrol van Athene en haar bondgenoten inhield en hoe Griekse oorlogvoering er uit zag. In dit hoofdstuk zal deze informatie samenkomen in een concluderend besluit of we de gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr. kunnen classificeren als genocide. Deze gebeurtenissen worden vergeleken met de ‘maatstaven’ voor genocide van het ‘Genocide Verdrag’ uit 1948, maar ik besteed ook aandacht aan de consensus tussen geleerden over de definitie van genocide, aan gendercide en de mogelijke rol van het Atheense imperialisme.

Het ‘Genocide Verdrag’

‘The Athenians thereupon slew all the adult males whom they had taken and made slaves of the children and women.’⁸⁵ Alleen al deze passage uit de ‘Melische Dialoog’ bevat verschillende onderdelen die we terug zien in het ‘Genocide Verdrag’ artikel II. Zowel van punt (a) ‘Killing members of the Group’, punt (b) ‘Causing serious bodily or mental harm to members of the group’ en punt (e) ‘Forcibly transferring children of the group to another group’, lijkt sprake te zijn geweest.⁸⁶ Bij punt (b) wordt onder andere voldaan aan het mentaal schade toebrengen aan de bewoners (of overlevenden) van Melos; het feit dat hun gezinnen uit elkaar gerukt werden en overlevenden nu moesten leven als slaaf zorgde zeer waarschijnlijk voor grote mentale schade. Zoals Van Wees schrijft:

Not even nuclear families would be kept together when they were sold into slavery, so the result was complete dispersal of a community. The irrevocable destruction of a group in this way could be counted as a form of genocide even if few were killed.⁸⁷

Aan punt (e) wordt voldaan omdat alle kinderen verkocht werden als slaaf waardoor ze letterlijk verwijderd werden uit de eigen groep en terecht kwamen bij een andere groep; bij deze andere groep verloren zij zeer waarschijnlijk hun Melische ‘identiteit’. Zoals ik eerder besproken heb in hoofdstuk 1 is er veel kritiek op de weinige slachtoffergroepen die in het ‘Genocide Verdrag’ genoemd worden; de Meliërs worden als slachtoffergroep, in het geval van het ‘Genocide Verdrag’, echter wel vermeld, zij zijn namelijk een nationale groep.⁸⁸

⁸⁵ Thuc. 5. 116.

⁸⁶ VN, ‘General Assembly resolution 260 (III) of 9 December 1948 (Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)’ (versie niet van toepassing) [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260\(III\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260(III)) (29 november 2015).

⁸⁷ Van Wees, ‘Genocide in The Ancient World’, 245.

⁸⁸ Ibidem, 243.

Als we de eerdere aanval van Athene op Melos in 426 v. Chr en de belegering van de *polis* in 416 v. Chr. meetellen lijkt ook van punt (c) ‘Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part’ sprake te zijn geweest. Dit is echter wellicht iets te ver gezocht. De Atheners probeerden bij de eerste aanval dan wel het achterland van Melos te verwoesten en bij de latere aanval de stad te belegeren, waardoor waarschijnlijk veel Meliërs gestorven zijn, maar deze manier van oorlog voeren is zo algemeen voor de Griekse wereld dat als we dit zouden classificeren als genocide het begrip te veelomvattend wordt.⁸⁹ Athene deed dit in eerste instantie ook niet om de Meliërs als groep te vernietigen maar om haar te dwingen tot overgave.

Ook als we kijken naar de bevindingen van Jones op het gebied van consensus tussen geleerden, over wat zij als noodzakelijk zien om iets als genocide te kwalificeren, lijkt dit veel raakvlakken te hebben met de gebeurtenissen op Melos (zie hoofdstuk 1). Er zijn echter twee punten waar geen sprake van was op Melos: de daden waren niet perse ‘structural and systematic’ en ook niet ‘a series of purposeful actions’.⁹⁰ Dit zijn punten die eerder voorkomen bij genociden uit de twintigste eeuw, waarbij veel systematischer te werk werd gegaan; denk bijvoorbeeld aan de organisatie achter de Holocaust en de hersenspoeling van de Rwandese Hutu’s waardoor ze in staat waren de Tutsi’s te vermoorden.⁹¹ Dit laatste hoeft echter niet direct te betekenen dat de gebeurtenissen op Melos geen genocide waren: er hoeft officieel namelijk maar van één van de punten uit het ‘Genocide Verdrag’ sprake te zijn om een gebeurtenis als genocide te classificeren.

Gendercide

In het geval van Melos bestaat er geen twijfel over dat hier sprake was van gendercide; zoals te lezen in hoofdstuk 1, houdt dit in dat de mannen, vrouwen of seksuele minderheden binnen een groep selectief vermoord of vervolgd worden. In het geval van Melos waren het de mannen die volgens Thucydides massaal vermoord werden, alhoewel de vrouwen er uiteraard ook niet gemakkelijk vanaf kwamen. Van Wees zegt hierover dat veel historici denken dat de mannen vooral vermoord werden, bij Griekse oorlogvoering, omdat zij niet gemakkelijk onder controle te houden waren en zij hierdoor minder geschikt waren als slaaf.⁹² Van Wees is het zelf echter niet met deze historici eens en verklaart gendercide binnen de Griekse oorlogvoering als volgt:

if a distinction by gender and age was made, it was because communities were conceived of as consisting essentially of adult men. Women, children, and the aged were mere dependants. The death of the men amounted to the annihilation of the community; killing the others was

⁸⁹ Van Wees, ‘Genocide in The Ancient World’, 243.

⁹⁰ Jones, *Genocide*, 24.

⁹¹ Ibidem, 233-239 en 346-352.

⁹² Van Wees, ‘Genocide in The Ancient World’, 245.

not necessary.⁹³

Het feit dat er bij dit soort gebeurtenissen minder massamoord voorkwam dan bij de genociden in de twintigste eeuw, verklaart Van Wees ook doordat het tot slaaf maken, in tegenstelling tot het vermoorden, van de bevolking economische voordelen had.⁹⁴

De rol van imperialisme bij de Atheense aanval op Melos

Heeft het Atheense imperialisme een rol gespeeld bij de gebeurtenissen op Melos? Van Wees schrijft dat er geleerden zijn die de vernietiging van gemeenschappen in de oudheid in verband brengen met het uitbreiden van de macht, het gebied en de middelen van de dader, alhoewel dit zeker niet altijd het geval was.⁹⁵ Hij schrijft:

Genocide was most commonly perpetrated by the most aggressively expansionistic states not only because such states pursued their own material interests with more ruthless calculation, but also because they pursued prestige more competitively and with greater emotional intensity than others.⁹⁶

Mijn bevindingen in hoofdstuk 3 wijzen erop dat Athene ten tijde van haar aanval op Melos, in 416 v. Chr., een groot imperium had, dat haar motivatie voor de aanval een imperialistische basis had (Athene geeft aan dat zij haar onderdanen onder controle moet houden) en dat de aanval van Athene verdacht veel leek op een poging om het Atheense imperium compleet te maken, ook omdat zij na haar overwinning Atheense kolonisten op het eiland plaatste. Imperialisme lijkt hier dus wel degelijk een rol te hebben gespeeld. Als we deze gebeurtenissen vergelijken met genocide bij imperialisme of kolonialisme uit de moderne tijd valt op dat er veel overeenkomsten zijn. Jones haalt historicus B. Madley aan, die stelt dat inheems verzet vaak leidde tot koloniale genocide.⁹⁷ Jones citeert ook D. Moses, een van de belangrijkste geleerden op het gebied van koloniale en imperiale genocide: “Resistance leads to reprisals and counterinsurgency that can be genocidal when they are designed to ensure that never again would such resistance occur.”⁹⁸ Als dit gezien wordt als genocide, waarom zouden de gebeurtenissen op Melos in 416 v. Chr., en dezelfde soort gebeurtenissen tijdens de oudheid, dan geen genocide zijn? Op Melos was het doel in eerste instantie dat de Meliërs zich overgaven. Toen zij dit niet deden, werd er met harde hand voor gezorgd dat Melos in de toekomst geen zorgen meer opleverde voor het Atheense imperium.

⁹³ Van Wees, ‘Genocide in The Ancient World’, 245.

⁹⁴ Ibidem, 252.

⁹⁵ Ibidem, 257.

⁹⁶ Ibidem, 257.

⁹⁷ Jones, *Genocide*, 37.

⁹⁸ Ibidem, 37.

Conclusie

Wat er op Melos gebeurd is in 416 v. Chr. kan nooit precies vastgesteld worden. De informatie die Thucydides' werk en de archeologische bronnen verschaffen heeft mij echter overtuigd van het feit dat Thucydides dicht bij de waarheid moet zijn gebleven. Zoals eerder besproken, liet Thucydides wel bepaalde gebeurtenissen weg, maar de kans is zeer klein dat hij gebeurtenissen heeft verzonnen; dit zou namelijk in conflict zijn met zijn uitgangspunten (zie hoofdstuk 2) bij het schrijven van *De Peloponnesische Oorlog*. Daarnaast wijzen de archeologische bronnen op onrust in de jaren voor de aanval en een breuk na het jaar 416 v. Chr. Het enige wat ontbreekt zijn details van de aanval.

Als we de aanval van Athene op Melos vergelijken met de punten in het 'Genocide Verdrag', kan deze wel degelijk als genocide geïdentificeerd worden. De eerste zin van Artikel II van het 'Genocide Verdrag' stelt duidelijk: 'genocide means any of the following acts [punten a t/m e] committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group'; Melos kan gezien worden als een nationale groep en de gebeurtenissen op Melos hebben niet één maar zelfs drie raakvlakken met de 'acts' uit het verdrag, namelijk (a), (b) en (e).⁹⁹ Het feit dat we in veel gevallen niet zeker weten wat er in de oudheid gebeurd is, is nog geen reden om dit gehele tijdperk, ca. 3500 v. Chr. tot ca. 500 n. Chr., genocide-vrij te verklaren. De archeologische bronnen van Melos geven dan wel geen directe indicatie van genocidale praktijken, de archeologen suggereren wel dat er een breuk was rond het jaar 416 v. Chr.

Uiteraard begrijp ik de positie van de geleerden die het begrip genocide exclusief willen houden en bang zijn dat het teveel zal omvatten en betekenisloos wordt als steeds meer gebeurtenissen als genocide geïdentificeerd worden. De verwoesting van het achterland van Melos door Athene in 426 v. Chr. en de belegering na de onderhandelingen heb ik dan ook niet meegerekend als genocidale daden, omdat dit vrij algemeen was bij Griekse oorlogvoering. Er kan echter niet ontkend worden dat in het geval van Melos het uiteindelijke uitmoorden van de mannen en het tot slaaf maken van de vrouwen en kinderen genocide is. Ook al kwam het vermoorden van de mannelijke bevolking van een veroverde *polis* en/of het tot slaaf maken van de bevolking vaker voor bij Griekse oorlogvoering, het was niet de enige mogelijke uitkomst van oorlog. Deze gruweldaden kwamen vooral voor bij *poleis* die de eer van een machtigere *polis* zo zwaar aangetast hadden dat zij op de hardst mogelijke manier gestraft moesten worden, om zo de eer te herstellen en andere *poleis* af te schrikken. Dit was dus het geval bij Melos. Hiernaast hebben de gebeurtenissen op Melos veel overeenkomsten met koloniale en imperiale genociden die over het algemeen ook als genocide erkend worden.

Voor vervolgonderzoek wil ik wijzen op het feit dat er twee slachtoffergroepen zijn waar in dit onderzoek geen aandacht aan is besteed. Deze groepen lijken echter wel een

⁹⁹ VN, 'General Assembly resolution 260 (III) of 9 December 1948 (Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)' (versie niet van toepassing) [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260\(III\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260(III)) (29 november 2015).

belangrijke rol te hebben gespeeld bij het idee dat genociden in de moderne tijd en dan vooral de twintigste eeuw radicaler en massaler zijn geweest dan in voorafgaande tijdperken; deze slachtoffergroepen zijn etnische en raciale groepen. De reden dat ik hier geen aandacht aan heb besteed is omdat er in het geval van Melos simpelweg geen sprake was van raciale of etnische groepen. Alhoewel Melos wel gezien kan worden als behorend tot de Spartaanse etniciteit, zijn het uiteindelijk allemaal Hellenen. Het kan in de toekomst interessant zijn om vervolgonderzoek te doen naar gebeurtenissen in de oudheid waar wel sprake lijkt te zijn van genocidale praktijken, waarbij etnische en raciale groepen het slachtoffer waren. Een interessant onderwerp hiervoor zijn bijvoorbeeld Caesars overwinningen in Gallië.

Kortom, aan de hand van dit onderzoek naar Melos kan geconcludeerd worden dat de onderzoeksvraag ‘zijn de daden van Athene op Melos in 416 v. Chr. te classificeren als genocide’?, met een ja beantwoord kan worden. Genocide is aantoonbaar niet alleen een verschijnsel van de moderne tijd.

Bibliografie

Primaire bronnen

- MLA Style, 'Kofi Anan: Noble lecture 2001' (versie 2014)
http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2001/annan-lecture.html (29 november 2015).
- Thucydides, *History of the Peloponnesian War: Book I*, Smith F.C vert. Loeb Classical Library (Cambridge 1919).
- Thucydides, *History of the Peloponnesian War: Book V*, Smith F.C vert. Loeb Classical Library (Cambridge 1921).
- VN, 'General Assembly resolution 260 (III) of 9 December 1948 (Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)' (versie niet van toepassing)
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260\(III\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260(III)) (29 november 2015).

Boeken

- Cherry J. F., 'Register of archaeological sites on Melos', in: Renfrew C. en Wagstaff J. M. ed., *An Island Polity: The Archaeology of Exploitation in Melos* (Cambridge 2009) 291-309.
- Cherry J. F. en Wagstaff J. M., 'Settlement and Population Change', in: Renfrew C. en Wagstaff J. M. ed., *An Island Polity: The Archaeology of Exploitation in Melos* (Cambridge 2009) 136-155.
- Hornblower S., *A Commentary on Thucydides: Volume I* (Oxford 1991).
- Hornblower S., *A Commentary on Thucydides: Volume III* (New York 2008).
- Jones A., *Genocide: A Comprehensive Introduction* (Londen 2011).
- Kiernan B., *Blood and Soil, A World History of Genocide and Extermination from Sparta to Darfur* (Londen 2007).
- Ma J., 'Afterword: Whither the Athenian Empire', in: Ma J., Papazarkadas N. en Parker R., *Interpreting the Athenian Empire* (Londen 2009) 223-232.
- Mann M., *The Dark Side of Democracy, Explaining Ethnic Cleansing* (Cambridge 2005).
- Matyszak P., *Expedition to Disaster* (Barnsley 2012).
- Moses D., 'Genocide and Modernity', in Stone D. ed., *The Historiography of Genocide* (Londen 2008) 156-193.
- Orwin C., *The Humanity of Thucydides* (New Jersey 1994).
- Pfeijffer I. L., *De Antieken: een korte literatuurgeschiedenis* (Amsterdam 2011).
- Rhodes P. J., *A history of the classical Greek world, 478-323 BC* (Oxford 2006).
- Smith F.C., *Thucydides, History of the Peloponnesian War: Books 1-2* (Cambridge 1919).
- Sparkes B., 'Classical and Roman Melos', in: Renfrew C. en Wagstaff J. M. ed., *An Island Polity : The Archaeology of Exploitation in Melos* (Cambridge 2009) 45-52.
- van Wees H., 'Genocide in The Ancient World', in: Bloxham D. en Moses A. D. ed., *The Oxford Handbook of Genocide Studies* (Oxford 2010) 239-258.
- Van Wees H., *Greek warfare: Myths and Realities* (Londen 2004).

Websites

- Marsland M., 'A conversation with Ben Kiernan' (versie onbekend)
http://yalepress.yale.edu/yupbooks/discussionswith/ben_kiernan.asp (30 november 2015).
- VN, 'Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide Paris, 9 December 1948' (versie onbekend) <http://legal.un.org/avl/ha/cppcg/cppcg.html> (29 november 2015).